

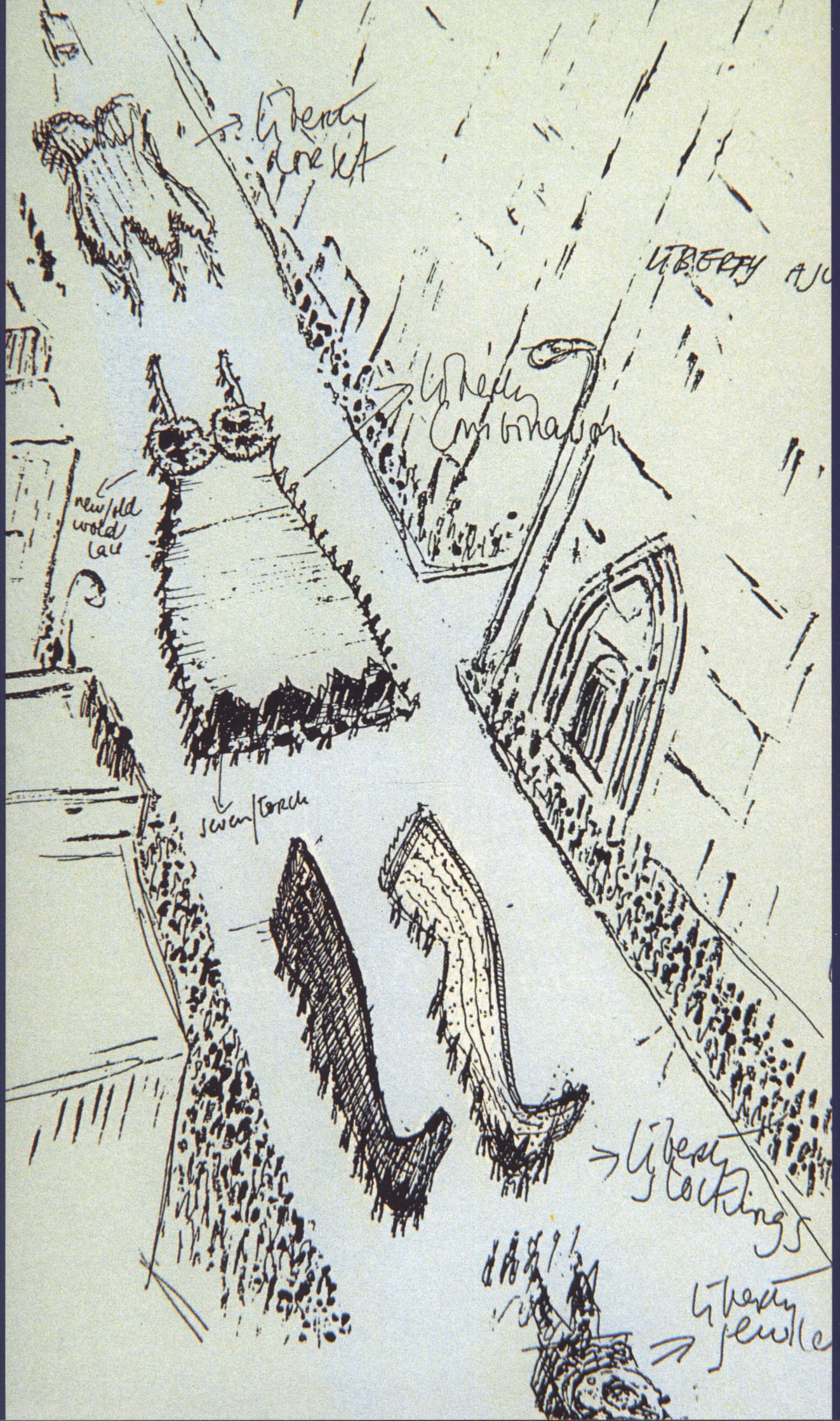

Antoni Miralda

Entrevista

Textos

Pilar Díaz de Quijano

Liberty Rock

LIBERTY A/C

Liberty Embroider

new/old wood car

Swan/Coach

Liberty stockings

Liberty jewelry

Antoni Miralda

Era cap al 1980 quan l'**Antoni Miralda** va presentar a la Galeria Joan Prats de Barcelona l'exposició «**Mona a Barcelona**», pastejant els símbols emblemàtics de la ciutat: El Tibidabo, El Molino, L'Arc de Triomf, Les Xemeneies del Paral·lel... vaig creure, realment, que responia a un treball per participar en un concurs del Gremi de Pastissers, més que no pas a un art amb d'altres majúscules ... Tot i així, allà estava amb el nas enganxat a la lluna de l'aparador, recorrent les sales de la galeria sense deixar que la meva perplexitat li donés un nom, una poètica o un enteniment més enllà de la pura estètica i originalitat. Qui era vostè i quin era el seu moviment?

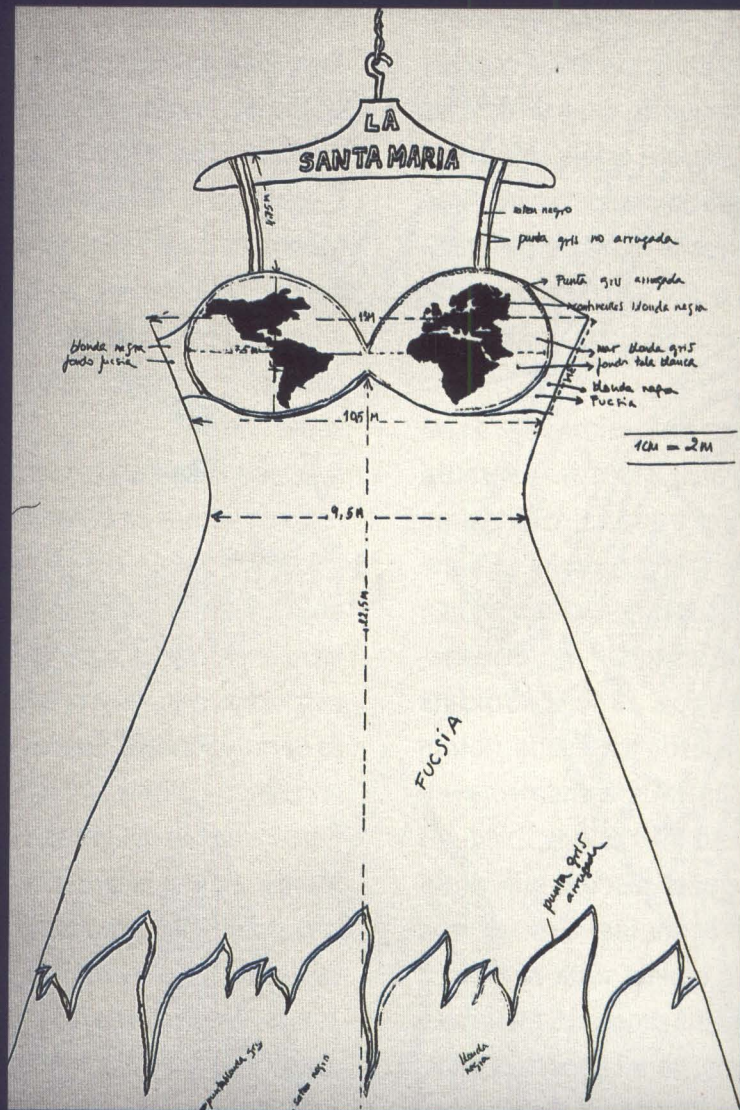
Setze anys van transcórrer quan altra vegada va aparèixer en escena al Palau Macaya: «**Miralda obras 1965-1995**». En aquella bellíssima exposició amb pinzellades del seu prolix afer, em vaig extasiar davant del contingut permanent i efímer d'una obra d'art que tenia com a propostes, en gran part, el joc dels símbols. La sèrie «**Soldats Soldés**», soldadets de plàstic en blanc colom es multiplicaven fins l'infinit; transformaven columnes, escultures, armaris, medallons,... figures entrecruades que aconseguien fascinar gràcies als seus enclavaments i presències. Era un nou concepte de l'art, la nova realitat vista amb nous ulls.. Després van aparèixer els projectes especials, el sant menjar, els macarrons, pans i arrossos pintats de colors, retalls de la sèrie «**Traiteurs-Coloristes**» una metàfora de tot allò quotidià, fins arribar al vestit de núvia; memòria de l'entranyable projecte «**Honeymoon**» que va dur a terme amb motiu del centenari de l'Estàtua de la Llibertat de Nova York i el Monument de Cristòfor Colom a Barcelona, una obra monumental que tindria unes presumptes núpcies entre el vell i el nou món.

Anterior: Retrat d'Antoni Miralda. Foto: Dibuix preparatori de la cort nupcial. «Honeymoon.Miralda Project 1986-92». Àmbit Serveis Editorials, S.A. Barcelona, 1998.

Corria 1980 cuando **Antonio Miralda**, presentó en la Galería Joan Prats de Barcelona, la exposición «**Mona a Barcelona**», pasteleando los símbolos emblemáticos de la ciudad: El Tibidabo, El Molino, El Arco de Triunfo, Las Chimeneas del Paralelo... creí, realmente, que respondía más a un trabajo para participar en un concurso del Gremio de Pasteleros, que a un arte con otras mayúsculas... Sin embargo allí estaba con la nariz pegada a la luna del escaparate, recorriendo las salas de la galería sin dejar que mi perplejidad le diera un nombre, una poética o un entendimiento mas allá de la pura estética y originalidad. ¿Quien era usted y qué movimiento era el suyo?

Dieciseis años transcurrieron cuando de nuevo apareció en escena en el Palacio Macaya: «**Miralda obras 1965-1995**». En esa bellísima exposición con pinceladas de su prolijo quehacer, me extasié ante lo permanente y efímero de una obra de arte cuyas propuestas eran, mayormente, el juego de los símbolos. La serie «**Soldats Soldés**», soldaditos de plástico en blanco paloma se multiplicaban hasta el infinito; transformaban columnas, esculturas, armarios, medallones... figuras entrelazadas cuyos enclaves y presencias lograban fascinar. Era un nuevo concepto del arte, la nueva realidad vista con nuevos ojos... Luego aparecieron los proyectos especiales, la santa comida, los macarrones, panes y arroces pintados de colores, retazos de la serie «**Traiteurs-Coloristes**» una metáfora de lo cotidiano, hasta llegar al vestido de novia: memoria del entrañable proyecto «**Honeymoon**» que realizó con motivo del centenario de la Estatua de la Libertad de Nueva York y el monumento a Cristóbal Colón de Barcelona, una obra monumental cuyas presuntas nupcias tendían un puente entre el viejo y el nuevo mundo.

Anterior: Retrato de Antoni Miralda. Foto: Dibujo preparatorio del cortejo nupcial. «Honeymoon. Miralda Project 1986-92». Àmbit Serveis Editorials, S.A. Barcelona, 1998.

Antoni Miralda

En aquesta peculiar visita vaig observar que en qualsevol dels tractaments realitzats existeix una crítica ironitzada i reflexiva subjacent, un eixam d'elements, materials, objectes, colors, als que se subverteix la pròpia identitat, dotant-la d'un rigor estètic i un caire especial «res a veure amb el Kitsch» que s'insereix en les tendències més afins a un estat de l'art de tendència postindustrial i postmoderna, servit de cultura popular, tan fonamentada en els nostres dies. Des d'aquell dia va deixar de ser el perfecte desconegut i passà a ser l'artista català de projecció internacional.

Antoni Miralda

Sí, sóc egarenc, vaig néixer l'any 42.

Irremeiablement teòric tèxtil?

Naturalment, com tots els d'allà. Vaig estar a l'Escola de Pèrits però no vaig acabar la carrera «per sort», perquè així vaig poder sortir cap a París l'any 62.

I dissenyador industrial? Fou seleccionat el seu «Balancín» per a l'exposició: «Un siglo de Diseño Industrial Español», en el Reina Sofía «Madrid-maig 1998»

Sempre he estat interessat en el mobiliari, interiors, objectes amb càrregues sentimentals, amb aquells temes privats que formen part d'un espai ideal i una sèrie d'elements que uneixen amb el passat. Quan prenc contacte amb els elements començo a dibuixar, a transformar, a treballar. Tot i que no sigui un decorador sóc un artista que està en tot i que s'ha d'ocupar de tot.

Té relació amb l'exposició que va presentar a París l'any 71 «Toiles de Jouy»?

Sí, era el muntatge d'aquest espai ideal del que parlava, que és l'habitació de la «Toile de Jouy», de la que forma part el gust de la «conciérge»; estampats de la pastora, les ovelles, el ramat ... Allà, al costat del reclinadori estava el «Balancín».

En esa peculiar visita observé que en cualesquiera de los tratamientos realizados subyace una crítica ironizada y reflexiva, un enjambre de elementos, materiales, objetos, colores, a los que subvierte la propia identidad dotándola de un rigor estético y un especial carácter «nada que ver con el Kitsch» que se inserta en las tendencias más afines a un estado del arte de tinte post-industrial y post-moderno, servido de cultura popular, tan fundamentada en nuestros días. Desde aquel día dejó de ser el perfecto desconocido y pasar a ser el artista catalán de proyección internacional.

Antoni Miralda

Si, soy egarense, nací en el 42.

¿Irremediabilmente teórico textil?

Naturalmente, como todos los de allí. Estuve en la Escuela de Péritos pero no acabé la carrera «por suerte» porque así pude salir hacia París en el 62.

¿Y diseñador industrial? Fue seleccionado su "Balancín" para la exposición: «Un Siglo de Diseño Industrial Español», en el Reina Sofía «Madrid-mayo 1998»

Siempre me he interesado por el mobiliario, interiores, objetos con cargas sentimentales, con esos temas privados que forman parte de un espacio ideal y una serie de elementos que unen con el pasado. Cuando tomo contacto con estos elementos: la mesa, la cama, comienzo a dibujar, a transformar, a trabajar. Aunque no sea decorador soy un artista que está en todo y que debe ocuparse de todo.

¿Tiene relación con la exposición que presentó en París en el 71 «Toiles de Jouy»?

Sí, era el montaje de ese espacio ideal del que hablaba, que es la habitación de la «Toile de Jouy», de la que forma parte el gusto de la «conciérge»; estampados de la pastora, las ovejas, el rebaño... Allí junto al reclinadorio estaba el «Balancín».

Antoni Miralda

Viu una eterna transhumància, entre Nova York i Miami. On es troba el seu estudi, el seu taller, la seva llar?

Sóc molt nòmada. Des del principi sempre m'he estat movent. Ara visc a Miami i estic treballant a Alemanya... sempre desitjo enlairar-me, cosa que vol dir que això no em pertorba, ans al contrari, el que importa és que pugui mantenir l'espai mental.

A la seva obra qui és més conegut, el pare del projecte o el nom del projecte realitzat?

És curiós; **Honeymoon** fou un projecte interessant que s'escapa una mica de l'autor, éssent "étant donné" com una referència per a la qual necessites informació que no sigui només cultural. Moltes persones van participar en diferents graus. El projecte en sí era una "red word". Em va interessar molt com a estructura ja que era la primera vegada que em llançava a una aventura d'aquesta envergadura i va funcionar, malgrat tota la complexitat.

D'on es diu que procedeix, quan es parla de vostè: català, francès, espanyol?

Si es precisa, es diu que sóc català si no, espanyol

Quantes vegades a l'any trepitja terra catalana?

Deu o dotze, a vegades més. Sempre són viatges molt curts. Allò que un necessita és el Mediterrani, olorar, sentir, tot i que per això no cal venir... tinc moltes cases, no tinc el dilema d'haver de tornar a la meua pròpia, la meua única llar.

L'Obra

On ha estat més ben acollida?

On tinc més obra és a París, la que data dels anys '60 i principi dels '70. La majoria són propietat de col·leccionistes públics i privats.

D'altres estan a Itàlia i la resta escampades per Europa. Algunes les vaig presentar a la primera mostra de

Vive una eterna transhumancia, entre Nueva York y Miami. ¿Dónde se encuentra su estudio, su taller, su casa?

Soy muy nómada. Desde el principio siempre me he estado moviendo. Ahora vivo en Miami y estoy trabajando en Alemania... siempre deseo despegar, lo que quiere decir que esto no me perturba, al contrario, lo que importa es que pueda mantener el espacio mental.

¿En su obra quién es más conocido, el padre del proyecto o el nombre del proyecto realizado?

Es curioso; **Honeymoon** fue un proyecto interesante que se escapa un poco del autor, siendo "étant donné" como una referencia para la cual necesitas información que no sea sólo cultural. Muchas personas participaron en diferentes grados. El proyecto en sí era una "red world". Me interesó mucho como estructura ya que era la primera vez que me lanzaba a una aventura de esa envergadura y funcionó pese a toda complejidad.

¿De dónde dicen que procede cuando se habla de usted: catalán, francés, español?

Si se precisa se dice que soy catalán si no, español.

¿Cuántas veces al año pisa tierra catalana?

Diez o doce, a veces más. Siempre son viajes muy cortos. Lo que uno necesita es el Mediterráneo, oler, sentir, aunque para ello no necesitas venir...tengo muchas casas, no tengo el dilema de tener que volver a mi propia, mi única casa.

La Obra

¿Dónde ha sido mejor acogida?

Donde tengo más obra es en París, la que data de los años 60 y principios de los 70. La mayoría son propiedad de coleccionistas públicos y privados.

Otras en Italia y el resto esparcidas por Europa. Algunas las presenté en la primera muestra de

Chicago. Tinc poca obra per exposar, ja que gairebé tot són instal·lacions i obres efímeres; és més complicat deixar vestigis, treballa més la idea del preprojecte, de la maqueta.

És vostè multidisciplinar?

He fet cartells, m'interessava molt poder-me expressar a nivell d'imatges. Més que «performer» sóc escenògraf; l'escultura inclou una bona part del que faig. L'any 72 vaig acabar el rodatge de la pel·lícula «París, la comparsita» amb Benet Rosell. Fotografia i imatge-video amb Antoni Mercadé. En vídeo he fet força coses, la majoria eren part integral o elements d'altres peces, però no una obra cinematogràfica.

Per decorar la volta del Teatre del Liceu de Barcelona han convocat cinc artistes de la seva generació. No vaig llegir el seu nom.

Jo no sóc pintor, ni toco la pintura abstracta, per tant no hi tinc res a veure; el meu treball és una altra cosa, no es pot emmarcar, no es pot posar sobre un pedestal... excedeix els límits de l'art tradicional.

Sí que hi és a la llista d'embellir la ciutat comtal «encara per finalitzar» que va iniciar l'Ajuntament a principis dels '90.

Hi ha un projecte però encara no tinc el contracte; tinc alguna cosa molt vaga. L'any '88 vaig presentar i parlar d'una intervenció en l'àmbit del pedestal del monument a Colom... com un museu sentimental on el públic hi tindria accés, i constaria de coses molt especials.

Els seus viatges són massa curts, vostè ve de visita...

Tinc fama d'ésser inaprehensible; no és això. Per tal que una institució, una galeria o un marxant puguin treballar amb artistes, en el meu cas, han de treballar a un altre nivell i jo faig poques concessions; això no vol dir que no n'hagi fet algunes, però molt poques.

Chicago. Tengo poca obra para exponer ya que casi todo son instalaciones y obras efímeras; es más complicado dejar vestigios, trabajo más la idea del pre-proyecto, de la maqueta.

¿Es usted multidisciplinar?

He hecho carteles, me interesaba mucho poderme expresar a nivel de imágenes. Más que «performer» soy escenógrafo; la escultura incluye una buena parte de lo que hago. En el 72 acabé el rodaje de la película «París, la comparsita» con Benet Rosell. Fotografía e imagen-video con Antoni Mercadé. En video he hecho bastantes cosas, la mayoría eran parte integral o elementos de otras piezas, pero no una obra cinematográfica.

Para decorar la bóveda del Teatro del Liceo de Barcelona, han convocado a cinco artistas de su generación. No leí su nombre.

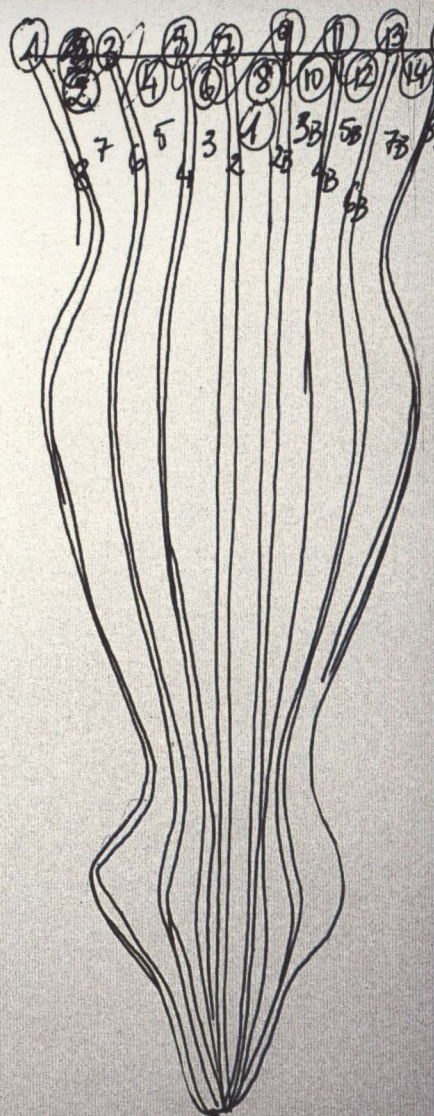
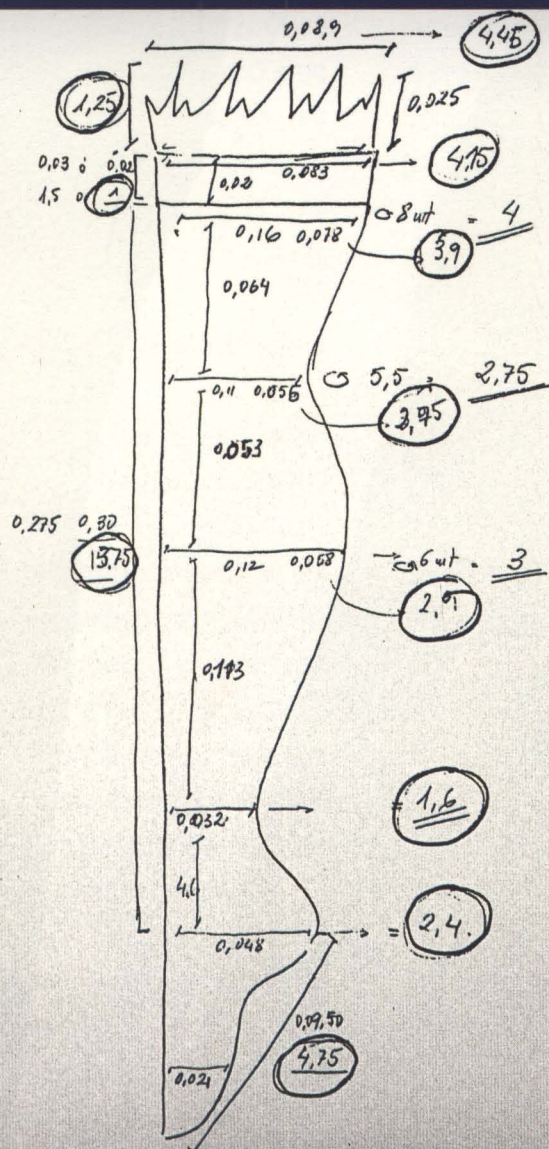
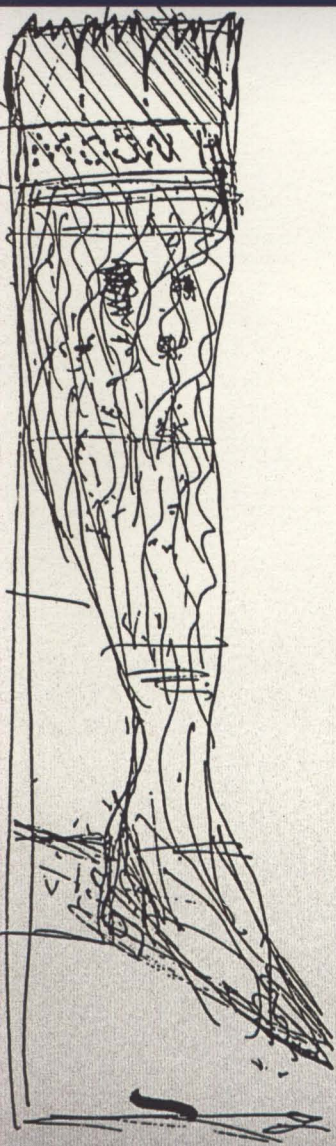
Yo no soy pintor, ni toco la pintura abstracta, por lo tanto nada tengo que ver; mi trabajo es otra cosa, no se puede enmarcar, no se puede poner en un pedestal... excede los límites del arte tradicional.

Sí está en la lista del proyecto de embellecer la ciudad condal «todavía por acabar» que inició el Ayuntamiento a comienzo de los 90

Hay un proyecto pero no tengo todavía el contrato; Tengo algo muy vago. En el 88 presenté y hablé de una intervención dentro del ámbito del pedestal del monumento a Colón... como un museo sentimental en la que tendría acceso el público y constaría de cosas muy especiales.

Sus viajes son demasiado cortos, viene usted de visita...

Tengo fama de ser inaprehensible; no es eso. Para que una institución, una galería o un marchand puedan trabajar con artistas tienen, en mi caso que trabajar a otro nivel y yo hago pocas concesiones, esto no quiere decir que no haya hecho algunas, pero muy pocas.

Antoni Miralda

Tot això fa que tingui menys contactes i que sigui més difícil de seguir.

En quins projectes està treballant ara mateix?

Estic en un procés de creació d'un espai pensat per a l'Exposició Universal de l'any 2000 a Alemanya. Un pavelló dedicat a la nutrició que alhora, té un caire educatiu amb totes les connotacions que comporta. És un encàrrec en el que hi porto treballant més d'un any i és una proposta on hi ha una sèrie d'espais per ser viscuts com a experiència.

Inclou la dieta mediterrània, tan de moda arreu del món?

A nivell didàctic, el que interessa és que sigui orgànic, que sigui creatiu. El menjar com a cultura i per ensenyar-la cal una formació de base que s'està creant amb un equip científic, entre crítica i lúdica, que permet al visitant viure una experiència. Tot això està previst com una gran exposició en una gran instal·lació; un treball en l'esfera d'un parc temàtic que s'està fabricant; una obra molt complexa.

En el marc del menjar convencional, on s'elaboren els menjars: els ingredients, els estris, els fogons, queden suplantats per un laboratori de productes químics?

Diguem menjar elaborat; és fer un repàs de la d'avui amb una entrada imaginativa i de conèixer la que serà en el futur: nul·la preparació, aconseguir sabors... està més a prop del menjar del cosmonauta. Va des d'aquest punt fins a la manipulació genètica dels aliments, a la implicació dels mateixos: dels qui mengen, dels qui no mengen, qui els distribueix, qui s'enriqueix amb el menjar... quines guerres es fan per poder menjar...

Tot això té molta ensunya

D'això es tracta.

Todo ello hace que tenga menos contactos y que sea mas difícil de seguir.

¿En qué proyectos está trabajando ahora mismo?

Estoy en un proceso de creación de un espacio pensado para la Exposición Universal del año 2000 en Alemania. Un pabellón dedicado a la nutrición que tiene, al mismo tiempo, un carácter educativo con todas las connotaciones que conlleva. Es un encargo en el que llevo trabajando más de un año y es una propuesta en donde hay una serie de espacios para ser vividos como experiencia.

¿Incluye la dieta mediterránea tan de moda en el mundo?

A nivel didáctico lo que interesa es que sea orgánico, que sea creativo. La comida como cultura y para enseñarla se necesita una formación de base que se está creando con un equipo científico, entre crítica y lúdica, que permite al visitante vivir una experiencia. Todo esto está previsto como una gran exposición en una gran instalación; un trabajo en la esfera de un parque temático que se está fabricando; una obra muy compleja.

¿En el marco de la comida convencional, en dónde se elaboran las comidas: los ingredientes, los utensilios, los fogones, quedan suplantados por un laboratorio de productos químicos?

Digamos comida elaborada; es hacer un repaso de la de hoy con una entrada imaginativa y de conocer la que será en el futuro: nula preparación, conseguir sabores... está mas cerca de la comida del cosmonauta. Va desde este punto hasta la manipulación genética de los alimentos, a la implicación de los mismos: de los que comen, de los que no comen, quien los distribuye, quien se enriquece con la comida... que guerras se hacen para poder comer...

Todo esto tiene mucha envidia

De eso se trata.

Antoni Miralda

Tot i que els vincles amb la moda irrita a molts, és innegable la seva valoració cultural. És una forma d'art, la moda?

Sens dubte.

Vaig trobar a faltar, en la dècada dels '80 quan la moda es va convertir en un fenomen social, una major aportació del tema; recorda quan el vaig interpel·lar al Palau Macaya arrel de la seva exposició l'any 95?

Ja li vaig parlar de la meua contribució en el projecte Honeymoon, que va començar l'any 86, en el qual van participar un grup d'industrials tèxtils.

Va dissenyar els vestits de la mítica dama Liberty de Nova York i el de Cristòfor Colom per aquella bonica utopia nupcial, d'estil medieval?

Els vestits eren clàssics. El vestit de Colom es va aconseguir a través d'unes escoles de disseny japoneses; va ser molt interessant, van sortir vestits fets de cacahuets, de fibres i teixits de tot tipus a nivell de proposta. Com que es participava en un concurs hi havia de tot. Van sortir idees molt diverses, des del més abstracte i impossible fins un nivell de reconstrucció històrica: la idea del vestit clàssic de conqueridor que va guanyar un estudiant de moda, jove, amb moltes ganes de fer coses, va ser molt interessant, un projecte molt ampli i molt difícil... va durar del 87 al 92. Va començar en el centenari de Liberty per acabar en el 500 aniversari del descobriment de Colom, quan el Japó es va trobar amb Cipango.

El projecte Honeymoon, on va començar?

L'any 87 a Espanya li va correspondre la presentació de l'Aixovar que es va fer a la sala Muncunill de Terrassa. Aquest primer acte em va ajudar a conèixer les indústries col·laboradores. Va ser el més simbòlic de l'Aixovar, aquell contacte tan sensible i privat, quasi domèstic, familiar.

Aunque los vínculos del arte con la moda irrita a muchos, es innegable su valoración cultural; ¿Es una forma de arte la moda?

Sin duda.

Eché en falta, en la década de los ochenta cuando la moda se convirtió en fenómeno social, una mayor aportación del tema; ¿recuerda cuando le interpele en el Palacio Macaya a raíz de su exposición en el 95?

Ya le hablé de mi contribución en el proyecto Honeymoon que comenzó en el año 86 en el cual participaron un grupo de industriales textiles.

Diseñó los trajes de la mítica dama Liberty de Nueva York y el de Cristóbal Colón de Barcelona para esa preciosa utopía nupcial: ¿De estilo medieval?

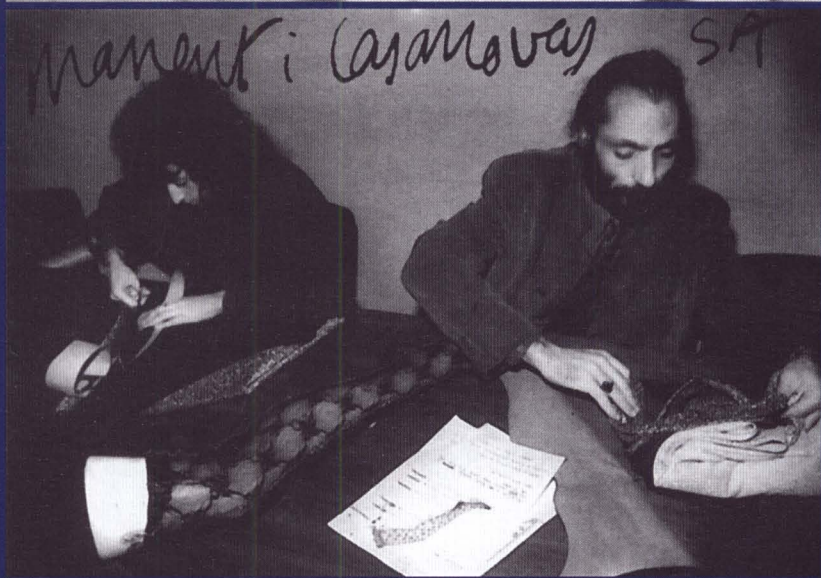
Los trajes eran clásicos. El traje de Colón, se logró a través de unas escuelas de diseño japonesas; fué muy interesante, salieron trajes hechos de cacahuets, de fibras y tejidos de todo tipo a nivel de propuesta. Como se participaba en un concurso había de todo. Salieron ideas muy diversas, desde lo más abstracto e imposible hasta un nivel de reconstrucción histórica: la idea del traje clásico de conquistador que ganó un estudiante de moda, joven, con muchas ganas de hacer cosas, fué muy interesante, un proyecto muy amplio y muy difícil... duró del 87 al 92. Comenzó en el centenario de Liberty para acabar en el 500 aniversario del descubrimiento de Colón con Japón cuando se encontró con Cipango.

El proyecto Honeymoon, ¿dónde comenzó?

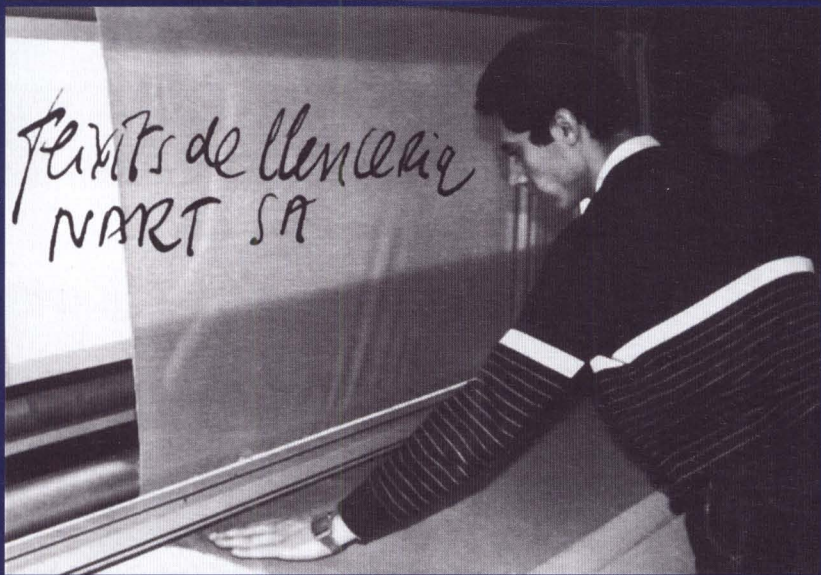
A España le correspondió en el 87 la presentación del Ajuar que se hizo en la sala Muncunill de Terrassa. Ese primer acto me ayudó a conocer a las industrias colaboradoras. Fué lo mas simbólico del Ajuar, ese contacto tan sensible y privado, casi doméstico, familiar.

Encajes Gallep SA

Manent i Casanova SA

Textils de Llenceria
NART SA

Llenceria Mitjans SA

Qui va aportar els teixits, les puntes, les mitges?

Llenceria Nart, Llenceria Mitjans, Manent i Casanovas de Terrassa i Encajes Galler Ibérica de Barcelona. Al costat d'aquestes indústries es van crear textures, teixits, colors, el treball de confecció fou realitzat per quatre llençaires que treballaren cada dia onze hores cosint i cosint metres i metres de teixits, cosa que va fer que se celebrés un homenatge a les cosidores anònimes de Terrassa.

L'interessa la moda, l'observa, la segueix?

Sempre tinc ganes de seguir-la. Vaig estar en contacte amb la moda en els anys 60 quan vaig fer fotografia de moda ...

Si li proposessin muntar un espectacle-moda-teixits-colors-desfilades... l'acceptaria? Tindria en compte les top-model?

No ho sé. Estic molt obert a realitzar coses. Sempre m'han interessat les textures, els teixits, les formes, el vestir d'una manera diferent, però mai havia estat dins del tema. El ritual de la moda és molt ric, m'interessa molt. Parlant d'espais... ens els museus de construcció recent com el Macba, amb els seus llargs passadissos, són passarel·les perfectes per aquest tipus d'espectacle perquè tenen capacitat visual, diversos nivells. L'interessant del meu intent quan vaig presentar Honeymoon era barrejar i crear aquestes connexions. Tot allò visual amb la moda, sens dubte, m'encantaria. Projectar una desfilada amb tops-model i definir el treball amb d'altres expressions...

Per últim; aplaudeixo la seva senzillesa, la seva manca de narcisisme i la seva expressa intenció de no restar en el temps. Vostè treballa l'instant, es compromet amb allò efímer i regala complicitats en el mateix acte creatiu. Vostè està sempre en l'espai que apareix i desapareix sense deixar rastre, només segueix existint en l'esperit d'aquells que han participat, només roman en els sentits i en el cor dels homes.

¿Quienes fueron los que aportaron los tejidos, los encajes, las medias?

Llencería Nart, Llencería Mitjans, Manent i Casanovas de Terrassa y Encajes Galler Ibérica de Barcelona. Junto a estas industrias se crearon texturas, tejidos, colores, el trabajo de confección fué realizado por cuatro lenceras que trabajaron once horas cada día cosiendo y cosiendo metros y metros de tejidos lo que valió el celebrar un homenaje a las costureras anónimas de Terrassa.

¿Le interesa la moda, la observa, la sigue?

Siempre tengo ganas de seguirla. Estuve en contacto con la moda en los años 60 cuando hice fotografía de moda...

Si le propusieran montar un espectáculo-moda-tejidos-colors-desfiles... ¿lo aceptaría? ¿Tendría en cuenta a las top-model?

No sé. Estoy muy abierto a realizar cosas. Siempre me han interesado las texturas, los tejidos, las formas, el vestir de una manera diferente, pero nunca he estado dentro del tema. El ritual de la moda es muy rico, me interesa mucho. Hablando de espacios... en los museos de reciente construcción como el Macba, con sus largos pasillos, son pasarelas perfectas para este tipo de espectáculo porque tienen capacidad visual, varios niveles. Lo interesante de mi intento cuando presenté Honeymoon era mezclar y crear estas conexiones. Lo visual con la moda, sin duda, me encantaría. Projectar un desfile con tops-model y definir el trabajo con otras expresiones...

Por último; aplaudo su sencillez, su falta de narcisismo y su expresa intención de no permanecer en el tiempo. Usted trabaja el instante, se compromete con lo efímero y regala complicidades en el mismo acto creativo. Está usted siempre en el espacio que aparece y desaparece sin dejar rastro, sólo sigue existiendo en el espíritu de los que han participado, sólo permanece en los sentidos y en el corazón de los hombres.